

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

27ste JAARGANG, NUMMER 8, AUGUSTUS 1991

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redactie en administratie:
Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

VORM EN INHOUD VAN DE KLASSENSTRIJD VERTONEN VOORTDUREND VERANDERING

Elk maatschappelijk handelen vertoont een bepaalde vorm en een bepaalde inhoud, die beiden in sterke mate afhankelijk zijn van de gegeven sociale structuur, ook dan wanneer de betrokkenen zich daarvan niet bewust zijn. Het kan zijn, dat zij zich bepaalde doeleinden stellen, stilzwijgend van zekere, voor hen vanzelfsprekende dingen uitgaan en zich daarbij van hun optreden bepaalde voorstellingen maken. Maar niet dat geeft de doorslag. Aan hun activiteit zijn grenzen gesteld door de mogelijkheden die de samenleving op dat moment of in die periode biedt. Maar die grenzen zijn bewegelijk. Ze verschuiven tengevolge van de botsingen tussen tegengestelde belangen. Anders gezegd: ze liggen nu eens hier, dan weer daar al naar gelang van uitkomst of afloop van conflicten, die hetzij tussen klassen, hetzij tussen groepen van één en dezelfde klasse worden uitgevochten.

Natuurlijk is het zo, dat de positie van de betrokkenen, datgene wat zij beogen en hun belangen mede hun wijze van optreden bepalen. Doch in niet mindere, mogelijk in nog grotere mate, wordt dat optreden beïnvloed door de bestaande maatschappelijke verhoudingen en het daaruit voortspruitende karakter van de sociale tegenstellingen. En zo goed als de maatschappelijke verhoudingen, juist tengevolge van de sociale botsingen, een bepaalde ontwikkeling vertonen en aan voortdurende verandering onderhevig zijn, zo goed veranderen daarbij op hun beurt vorm en inhoud van de sociale strijd. Voor zover die strijd het aanzijn heeft geschonken aan specifieke organisaties en organisatievormen, zullen deze ofwel plaats maken voor iets anders, ofwel zullen nieuwe organisaties of nieuwe strijdvormen een rol gaan spelen naast die uit een nabij of ver verleden. Om dat te illustreren kan men er bijvoorbeeld op wijzen, dat naast de oude 'arbeidersbeweging' de nieuwe beweging der arbeiders bezig is zich te ontwikkelen.

In de kapitalistische maatschappij verzetten de arbeiders zich tegen de uitbuiting die hen tot objecten maakt. Dat verzet betekent niet, dat zij zouden streven naar omwenteling der maatschappelijke verhoudingen. Het is niets anders dan een konstant pogen om als levende wezens te ontsnappen aan een situatie waarin zij geen enkele invloed hebben op de aard of

het ritme van hun arbeid, noch de beschikking hebben over de voortbrengselen daarvan en waarin zij als levende wezens alleen nog maar als producenten van betekenis zijn, waarin het enkel aankomt op hun arbeidsvermogen en het herstel daarvan. Arbeiders ervaren aan één stuk door, dat hun arbeid in dienst staat van en wordt geregeld door belangen die niet de hunne zijn. Ofschoon zij als verkopers van hun arbeidskracht met hun dagelijks werk deze belangen slechts kunnen dienen, zien zij zich tegelijkertijd gedwongen met die (hun vreemde) belangen geen of zo min mogelijk rekening te houden. Dat heeft bijvoorbeeld ooit stakende Britse mijnwerkers ertoe gebracht om tijdens hun aktie ook geen onderhoudswerkzaamheden meer te verrichten en te verkondigen, dat wat hun betreft de schachten „naar de verdommenis konden gaan”.

De tegenstrijdigheid waarvan wij spraken vloeit voort uit het wezen van de op loonarbeid gebaseerde kapitalistische produktiewijze. Zij typeert heel de gang van zaken in de samenleving. De fundamentele belangentegenstelling tussen kapitaal en arbeid heeft de klassenstrijd tot gevolg. Die klassenstrijd wordt gevoerd in een bepaalde, bij de kapitalistische ontwikkeling van dat moment behorende structuur. Die structuur wordt (in het algemeen) door de klassenstrijd in zoverre gewijzigd, dat nieuwe kapitalistische produktiemethoden worden geïntroduceerd. Daarmee antwoorden de ondernemers op het arbeidersverzet. Daarmee pogen zij de arbeiders weer in hun greep te krijgen of hun greep op hen te versterken. Andere produktiemethoden, dat wil zeggen een andere produktietechniek, biedt het kapitaal de mogelijkheid zijn heerschappij over de arbeid en daarmee over de arbeiders op andere wijze uit te oefenen. Maar zoals we hierboven reeds met een enkel woord hebben opgemerkt, andere heerschappijvormen leiden tot andere vormen van verzet.

De structuur van wat gewoonlijk de „arbeidersbeweging” wordt genoemd, een beweging die wij als de oude of traditionele „arbeidersbeweging” aanduiden, is hiërarchisch. De beslissingen worden genomen aan de top van de vakbonden of de politieke partijen die ertoe behoren. Deze structuur weerspiegelt de structuur van de burgerlijke maatschappij. Dat is allerminst verwonderlijk, omdat deze beweging ontstond in een tijd, waarin de burgerlijke emancipatie van de arbeidersklasse moest worden bevocht. Niet om de omverwerping van de burgerlijke orde ging het de zogenaamde arbeiderspartijen daarbij, maar om de 'vervolmaking', beter gezegd misschien: de voltooiing daarvan langs parlementaire weg. Niet voor de opheffing van loonarbeid en uitbuiting spande de vakbeweging zich in, het was van meet af aan haar functie, de uitbuiting te r e g e l e n , dat wil zeggen: een zodanige organisatie van de loonarbeid tot stand te brengen, dat het productieproces ongestoord, zonder of met zo min mogelijk wrijvingen en conflicten voortgang kan vinden. Zij had er mede voor te waken, dat de arbeiders niet fysiek ten onder gingen.

Die regeling, waarbij de prijs van de arbeidskracht en de omstandigheden waaronder die zal worden aangewend moeten worden vastgesteld, is haar reden van bestaan. Wie, zoals mevrouw Thatcher in Groot-Brittannië of nog zeer onlangs de liberale heer Bolkestein hier te lande, verklaart dat macht of invloed van deze vakbeweging terwille van een grotere arbeidsrust moeten worden teruggedrongen, miskent haar reden van bestaan en heeft er niet het minste oog voor, dat haar wezenlijke functie nu juist het bevorderen en handhaven van de arbeidsvrede is. Van precies hetzelfde wanbegrip geven al diegenen blijk, die de vakbonden ervan beschuldigen dat ze het belang van het kapitaal zijn gaan dienen en het belang van de arbeiders niet langer behartigen. Van arbeidsvrede immers kan slechts sprake zijn indien er, hoe paradoxaal dat ook mag klinken, binnen de grenzen van wat gegeven de kapitalistische

verhoudingen mogelijk is, voor zeer bepaalde belangen van de arbeiders wordt opgekomen in het belang van het kapitaal!

Om de hier genoemde reden, zal er van de vakbeweging sprake zijn zolang er van kapitalisme sprake is. Maar zolang dat het geval is zal de vakbeweging, krachtens haar wezen, haar functie en haar structuur, zich nimmer kunnen solidariseren met een arbeidersverzet dat daadwerkelijk in konflikt komt met de op dat moment bestaande kapitaalsbelangen. Zie hier waarom in de kapitalistische maatschappij niet slechts de organisaties van de oude arbeidersbeweging een rol spelen en actief zijn, doch eveneens een beweging van de arbeiders ontstaat. Op papier en wanneer men slechts let op het wezenlijke, dus abstraheert van al het bijzondere, kunnen de oude en de nieuwe arbeidersbeweging strikt van elkaar gescheiden worden. De werkelijkheid is gekompliceerder. Oude en nieuwe vormen van verzet vloeien in elkaar over, soms is er sprake van een nieuwe vorm met een oude inhoud en soms van een nieuwe inhoud niettegenstaande de oude vorm.

Hoe dat ook zij, het zal na het bovenstaande duidelijk zijn waarom de zogenaamde „maatschappijkritische vakbeweging”, die hier een tijdlang, op grond van een gebrekkig inzicht in haar functie en wezen, voor een hervorming der bestaande vakbeweging ijverde, schipbreuk heeft geleden. Het moet even duidelijk zijn, dat ook een tegen de vakbeweging gerichte propaganda, zoals door sommige „linkse” groepen wordt gevoerd, volkomen zinloos is. Die groepen menen, dat een dergelijke propaganda bijdraagt tot een versterking van „het klassebewustzijn” en dat wanneer de arbeiders zich van de vakbeweging zouden afkeren, daarmee de voorwaarde zou zijn geschapen voor het ontstaan van een „revolutionaire” strijdorganisatie. Dat is een illusie.

Andere produktietechnieken, die worden geïntroduceerd om de meerwaardeproductie te vergroten, in ieder geval op peil te houden na eventuele door de arbeiders afgedwongen concessies, brengen, zo hebben we vastgesteld, onvermijdelijk mee, dat de beheersing van de arbeid en van de arbeiders op andere wijze plaats vindt dan voorheen. Soms, veelal zelfs, zal de technische vernieuwing en de daarmee gepaard gaande verandering van het produktieproces de belangrijkste bijdrage zijn voor het reglementeren van de arbeid en het in toom houden van de arbeiders. Een voorbeeld daarvan is de toepassing van de lopende band. Maar in elk geval is het zo dat nieuwe technologie tot nieuwe vormen van arbeidersverzet leidt en dienengevolge om ander soort handhaving van de sociale vrede vraagt. Hier ligt de reden, dat er in de praktijk soms (niet altijd) tussen de oude „arbeidersbeweging” en de nieuwe beweging der arbeiders geen scherp onderscheid valt te maken.

Met technische vernieuwing is tijd gemoeid en ook nieuwe strijdvormen van de arbeiders ontstaan niet van de ene dag op de andere.

Arbeiders zijn soms wel, soms géén lid van een bond. Het eerste praktisch altijd uit traditie, het laatste geenszins omdat ze „klassebewust” of voorstander van een „revolutionaire” organisatie zouden zijn. De houding van arbeiders tegenover de vakbeweging wordt niet door o p v a t t i n g e n bepaald. Dat brengt mee, dat ze - of ze nu wel of niet tot de achterban van de vakbeweging behoren - bepaalde belangen door de vakbeweging laten behartigen. Als het om andere belangen gaat, doen zij de ervaring op, dat de vakbeweging die niet behartigen wil omdat zij ze niet behartigen kan. Onder die omstandigheden doppen de arbeiders hun eigen boontjes, is er sprake van z e l f s t a n d i g e arbeidersstrijd. Maar de mogelijkheden zijn daarmee allerminst uitgeput. Het gebeurt, dat de arbeiders de in feite onwillige vakbeweging onder druk zetten en vervolgens, wanneer zij onder die druk bezwijkt - omdat zij zich een an-

dere houding niet kan permitteren - van haar gebruik maken, zich domweg van haar bedienen. Naar de v o r m heeft men dan met een traditioneel konflikt te maken, naar de i n h o u d is daar geen kwestie van.

Naast akties die typerend zijn voor de vakbeweging en tijdens welke haar optreden zich in niets onderscheidt van al die akties die zij in de jarenlange loop van haar bestaan heeft ondernomen, en naast een zuiver zelfstandig optreden van de arbeiders zijn er dus vele mengvormen. De ene keer is men getuige van een konflikt, dat naar de v o r m door de vakbond(en) naar oude trant wordt geleid, maar i n h o u d e l i j k toch een geheel ànder karakter heeft. Een andere keer is er naar de schijn van een zelfstandig verzet sprake, maar heeft de vakbeweging toch een grotere vinger in de pap dan men op het eerste gezicht voor mogelijk zou houden. En dan zijn er nog allerlei akties, die zus beginnen en zó worden en eindigen.

Wat al deze mogelijkheden en al deze 'mengvormen' laten zien is dit, dat de 'zelfstandige arbeidersbeweging' niet moet worden verstaan als een gevestigde organisatie gelijk de traditionele arbeidersbeweging. Zij wordt niet gesticht of opgericht, zoals haar 'oude' voorgangster, door mensen met bepaalde opvattingen of ideeën. Zij is in de letterlijke zin des woords een b e w e g i n g . Zij wordt geboren uit noodzaak, zij is het produkt van bepaalde omstandigheden. En deze nieuwe beweging der arbeiders vertegenwoordigt niet als zodanig één nieuwe strijdvorm, waardoor zij zich van de oude beweging onderscheidt. Zij wordt door een menigte van strijdvormen gekenmerkt, strijdvormen die stuk voor stuk een reaktie zijn op de laatste kapitalistische ontwikkelingen.

Bedoelde ontwikkelingen doen zich in verschillende bedrijfstakken en in verschillende bedrijven bepaald niet op hetzelfde tijdstip voor. Er zijn ook bedrijven, waarin zij zich nog nauwelijks of in het geheel niet hebben voorgedaan. Dat verklaart waarom hier niet en elders wel sprake is van een zelfstandig optreden van de arbeiders. Maar steeds wanneer arbeiders zelfstandig, dat wil zeggen onafhankelijk van de traditionele organisaties, optreden, dan wel van die traditionele organisatie gebruik maken, geschiedt dat niet vanuit bepaalde opvattingen of ideeën, maar gaat het om handelingen en een optreden, gebiedend door de omstandigheden voorgeschreven. Opvattingen gaan daaraan niet vooraf, zijn er niet de voorwaarden voor. Zij zijn, voor zover ze ontstaan, het resultaat van het verzet.

Wat tenslotte na al het voorafgaande ten aanzien van de zelfstandige arbeidersstrijd moet worden opgemerkt: zij is, tegelijk met de technische vernieuwingen van het produktieapparaat en tegelijk met de verandering van de kapitalistische structuren en onderdrukkingsvormen, aan voortdurende verandering onderhevig. Vorm én inhoud van het zelfstandig arbeidersoptreden veranderen voortdurend. Van de betekenis van die veranderingen zijn de betrokkenen, zeker als het om veranderingen van de inhoud gaat, zich veelal niet bewust.

Om een voorbeeld te noemen: kort na de eerste wereldoorlog werden hier en daar, onder andere in Polen en in Italië bedrijven bezet. Het gaf, buiten Italië dan, nauwelijks aanleiding tot uitgebreide en principiële kommentaren. In de jaren '30, toen bedrijfsbezettingen - in de Verenigde Staten, in Frankrijk, in België en ook in Nederland - aan de orde van de dag waren, verklaarden burgerlijke juristen (en ook vakbondsbureaucraten zoals hier te lande wijlen Henri Polak), dat die bedrijfsbezettingen een inbreuk vormden op het burgerlijk eigendomsrecht.

Zo was het inderdaad, maar de arbeiders die de bedrijven bezet hadden, waren daartoe bepaald niet overgegaan omdat zij zich tegen de burgerlijke eigendom keerden en zij hadden

van de wezenlijke draagwijdte van hun handeling niet de flauwste notie. In de juridische of algemeen maatschappelijke betekenis van een bedrijfsbezetting verdiepten zij zich niet. Geen theorieën, maar praktische overwegingen hadden tot hun optreden geleid. Zij wilden voorkomen, dat werkwillige onderkruipers de produktie op gang zouden houden ofwel zij wilden belletten dat verkoop van machines verlies van arbeidsplaatsen tot gevolg zou hebben.

Wat wij hier ten aanzien van de bedrijfsbezettingen vaststellen is niet slechts daarop van toepassing. Het heeft een veel wijdere, een algemene strekking. De veranderingen van vorm en inhoud van de klassenstrijd stellen geen bepaalde theorie voorop. Géén enkele theorie bepaalt de praktijk, maar de praktijk geeft aanleiding tot theoretische konklusies en die konklusies moeten al evenzeer telkens aan de werkelijkheid worden aangepast als het handelen zelf. De zelfstandige arbeidersstrijd spruit niet uit bepaalde ideeën voort, maar uit verhoudingen die tot zelfstandig, van geen enkele traditionele organisatie afhankelijk optreden eenvoudig dwingen. Voor zover die strijd als 'nieuwe arbeidersbeweging' kan worden gekarakteriseerd, is zij geen beweging met permanente structuren of organisatievormen. Die waren er in het verleden, toen de burgerlijke emancipatie van de arbeiders nog niet voltooid was. Daarna, toen hun verzet onvermijdelijk een andere inhoud kreeg, moest ook de vorm daarvan veranderen.

De autonome 'beweging der arbeiders' kent noch een 'generale staf', noch zoiets als een permanente organisatie. Dat is geen symptoom van haar zwakte, integendeel: het bewijst alleen maar, dat zij iets totaal anders vertegenwoordigt dan de zogenaamde arbeidersbeweging tot dusver vertegenwoordigd heeft. In plaats van haar zwakte bewijst het haar kracht.

- - 0 - -

OM WELKE EMANCIPATIE GAAT HET?

Men kan de laatste tijd bijna geen krant, geen weekblad en geen tijdschrift meer opslaan, of men stuit op artikelen, beschouwingen, commentaren of ingezonden stukken, die handelen over de crisis i n of de crisis v a n de Partij van de Arbeid. Dat er een crisis i s wordt door praktisch niemand ontkend. Over de vraag hoe men deze te boven zou kunnen komen wordt, mede aan de hand van rapporten, uitgebreid en heftig gediskussieerd. Aan de oorzaken van de crisis wordt daarbij, noch door de direkt betrokkenen zelf, noch door buitenstaanders - en we doelen hierbij in de eerste plaats op kommentaar leverende journalisten - opvallend weinig aandacht besteed. De discussie gaat doorgaans over de krisissymptomen. Zij heeft veel weg van een debat tussen medici, die al hun tijd besteden aan de vraag hoe een ernstig zieke zou kunnen worden genezen, maar die verzuimd hebben een diagnose te stellen.

Niettemin, onder hen die zich in het koor van verontrusten hebben gemengd en zich uitsloven om wijsheden achteraf ten beste te geven, bevinden zich ook enkelen, die - terloops en zonder daar zelf verder lang bij stil te staan - een paar zeer belangwekkende uitspraken hebben gedaan. Het betreft onder meer de vroegere minister van onderwijs Jos van Kemenade en de huidige minister van onderwijs Jo Ritzen. We troffen ze aan in een uitgebreid interview

met negen vooraanstaande figuren uit de PvdA dat het weekblad *Vrij Nederland* op 13 juli j.l. publiceerde.

Van Kemenade zei op een gegeven moment:

„In het verleden bestonden er duidelijke tegenstellingen in de maatschappij: arbeiders tegen kapitalisten, christenen tegen heidenen. Die overzichtelijkheid is er niet meer. Het beeld is veel versplinterder geworden. Arbeiders identificeren zich niet meer automatisch met de PvdA. De sociaal-demokratie heeft sinds de negentiende eeuw voor de mondigheid van de burger gepleit. Nu is die burger mondig geworden, maar hij loopt wel bij ons weg. Ergens zijn we het slachtoffer van ons eigen succes geworden.”

Minister Ritzen verklaarde:

„De emancipatie van groepen als de arbeidersklasse is voltooid. Nu gaat het om de emancipatie van het individu...”

Noch met de ene, noch met de andere uitspraak zijn wij het in i e d e r opzicht eens. Maar Van Kemenade én Ritzen zijn beiden niet blijven staan bij uiterlijke verschijnselen; zij hebben beiden héél even de vinger gelegd op iets, waaraan men eenvoudig niet voorbij kan gaan indien men zich niet tevreden wil stellen met enkel het z i e k t e b e e l d .

Ritzen dringt naar onze mening tot de wezenlijke oorzaak van de crisis door en slaat daarbij de spijker op de kop met zijn bewering, dat „de emancipatie van de arbeidersklasse is voltooid”. Niettemin ontbreekt er iets aan zijn vaststelling. Hij zegt er niet bij, om w e l k e emancipatie het gaat. Een argeloze lezer zou uit zijn woorden kunnen afleiden, dat er thans niets meer te emanciperen (in goed nederlands: vrij te maken) valt. Maar dat is niet zo. Voltooid is: de b u r g e r l i j k e emancipatie van de arbeidersklasse, dat wil zeggen: een ontwikkeling, die hen tot volwaardige leden van de burgerlijke maatschappij heeft gemaakt. Het is de ontwikkeling die o.a. arbeiders en arbeidsters kiesrecht heeft gegeven en die tot allerlei sociale en andere wetten heeft geleid, waarmee woon- en arbeidsomstandigheden zijn verbeterd en bestaansonzekerheden tot op zekere hoogte zijn verminderd. Met de voltooiing van d i e emancipatie is een geheel andere emancipatie aan de orde gekomen: de bevrijding van de loonarbeid, de opheffing van de bestaande produktieverhoudingen. En dat is bepaald niet wat minister Ritzen met „de emancipatie van het individu” bedoelt, ook al zullen dan vanzelfsprekend na opheffing der bestaande produktieverhoudingen geen individuen meer loonarbeiders zijn. Aan die àndere emancipatie, aan de opheffing van de loonarbeid, die nog op geen stukken na voltooid is, waarmee zelfs nog nergens ter wereld een begin is gemaakt, kan een politieke partij als de PvdA, die zich geheel binnen de grenzen van de burgerlijke maatschappij beweegt, geen enkele bijdrage leveren.

Ruim zeventig jaar geleden zette de Duitse radenkomunist Otto Rühle in het toenmalige tijdschrift *Die Aktion* uiteen¹, dat het ontstaan van politieke partijen gebonden was aan en

---

¹ Otto Rühle, 'Die Revolution ist keine Parteisache', in *Die Aktion*, Jrg. X, Nr. 17/18 van 1 mei 1920. Het artikel verscheen later n het jaar als brochure. De volledige tekst is eveneens afgedrukt in 'Dokumente der Weltrevolution', Band 3, blz. 329 e.v.

samenviel met het parlementarisme, dat op zijn beurt zijn ontstaan dankte aan de overwinning van de bourgeoisie. „De revolutie” (dat wil zeggen de omwenteling der burgerlijke produktieverhoudingen, de opheffing van de loonarbeid), zo voegde Rühle hieraan toe, „is geen zaak van enige partij”.

Het is bepaald niet zo, dat voor hun belangen strijdende arbeiders bij hun dagelijkse strijd aan de omwenteling der produktieverhoudingen denken of uit zijn op een opheffing van de loonarbeid. Het is wél zo, dat de partij of zo men wil de sociaaldemokratische beweging, die ontstond om voor de burgerlijke emancipatie van de arbeiders te strijden, hen niets meer te bieden heeft zodra die emancipatie is voltooid en de eigenlijke, de wezenlijke, de niet-politieke maar de sociale tegenstellingen tussen loonarbeid en kapitaal op de voorgrond komen. In Nederland was de burgerlijke emancipatie van de arbeidersklasse een aantal jaren na de tweede wereldoorlog voltooid. Zo tegen het midden van de jaren '50 zou men kunnen stellen. Nauwkeurig is dat natuurlijk niet aan te geven. Maar van dat tijdstip ongeveer dateren de problemen van de PvdA. Van toen af geldt wat van Kemenade vaststelde, namelijk, dat „de arbeiders zich niet meer automatisch met de partij identificeren”.

Als Van Kemenade wil beweren, dat er thans geen tegenstelling bestaat tussen arbeiders en kapitalisten, dan heeft hij het mis. Alleen: die tegenstelling (in wezen groter, want direkter dan vroeger) ziet er anders uit dan voorheen. We hebben, gevolg van allerlei, zowel sociale als technische ontwikkelingen, te maken met een ander type arbeiders, zo goed ook als met een ander type ondernemers.

Op een ander punt houden wij de formulering van Van Kemenade zo niet voor volstrekt onjuist, dan toch voor onnauwkeurig. De sociaal-demokratie pleitte sinds de negentiende eeuw niet voor de mondigheid van de burger, maar voor de mondigheid van de arbeider. Daarmee ontstond de *s c h i j n* dat zij naar socialisme streefde. In feite wilde zij van de arbeider een mondige burger maken - zoals bijvoorbeeld Schaepman de eveneens achtergestelde katholieken tot mondige burgers wilde maken en Abraham Kuyper naar hetzelfde streefde voor „de kleine (protestantse) luyden”.

Wat niet de diepere *o o r z a a k* is van de crisis in de PvdA, maar er wel heel sterk mee samenhangt en er niet weinig toe bijdraagt die crisis te verhevigen, dat is de omstandigheid, dat een niet gering deel van haar achterban de schijn voor het wezen heeft gehouden. Dat deel van de achterban is hevig geschokt en hevig verontwaardigd nu, als gevolg van de voltooiing der burgerlijke emancipatie van de arbeiders, die schijn verbleekt en niet langer is te handhaven.

Dit deel van de PvdA-aanhang - dit is vooral de teneur van vele ingezonden stukken en van vele brieven die aan het partijbestuur worden gericht - verwijt de partij, dat wil zeggen, de partijtop, het partijbestuur, de fracties dan wel de ministers, dat zij iets overboord hebben gezet, respektievelijk verraad hebben gepleegd aan iets, wat er nimmer is geweest: te weten het socialisme.

„We zijn slachtoffer van ons eigen succes”, zei Van Kemenade. Als men dat aldus verstaat, dat met het bereiken van de burgerlijke emancipatie van de arbeidersklasse tegelijkertijd de basis werd gelegd voor de stilstand van het sociaal-demokratische partijleven als het onvermijdelijk resultaat er van, dan valt er op deze woorden van Van Kemenade niets af te dingen.

In de loop van de over de partijcrisis gevoerde discussie is door een van de deelnemers daaraan de sombere vraag gesteld of „in het jaar 2000 de sociaal-demokratie nog wel zou be-

staan". Hij vroeg zich niet af of dan de PvdA nog zou bestaan. Hij sprak van de sociaal-democratie in het algemeen.

Terecht menen wij. Want de crisis doet zich niet alleen in de PvdA voor maar overal waar in de moderne industriestaten de burgerlijke emancipatie van de arbeiders een feit is. De vraagsteller in kwestie - we herinneren ons niet meer wie het was - was pessimistisch. Niet zonder reden, menen wij. Zijn pessimisme getuigt in onze ogen van een gevoel voor realiteit.

- - 0 - -

WON DE BOND OF WONNEN DE SJORDERS?

Drie weken lang hebben de sjorders in de Rotterdamse haven gestaakt voor een cao, die hun een aanzienlijke verbetering op moest leveren, onder andere door het optrekken van de lonen naar stukgoed-niveau. Daardoor zou er een eind komen aan datgene wat de betrokken categorie van havenwerkers als een grievende achterstelling ervoeren. Toen er tenslotte op zaterdag 20 juli tussen de betrokken partijen, de Scheepvaart Vereniging Zuid, de Vervoersbond FNV en de Vervoersbond CNV, overeenstemming was bereikt, werden over de betekenis daarvan en over de wijze waarop deze tot stand was gekomen zéér uiteenlopende meningen ten beste gegeven.

Als men Jan Heilig van de Vervoersbond FNV wilde geloven, dan had deze bond door strak volhouden het succes bij wijze van spreken voor de poort van de hel weggesleept. Maar dat werd ten sterkste betwist door CNV-onderhandelaar Van der Knaap en werkgeversonderhandelaar Van der Sluis van de SVZ. Wie had er gelijk? Gelet op datgene wat er zich tijdens het drie weken durende sjordersconflict heeft afgespeeld, kan alleen maar worden vastgesteld, dat er voor de Vervoersbond FNV weinig reden is om hoog van de toren te blazen. De Scheepvaart Vereniging Zuid is inderdaad aan lang gekoesterde wensen van de sjorders tegemoet gekomen. Maar zij zijn het die gewonnen hebben, n i e t de bond.

In de Rotterdamse haven is de gang van zaken betiteld als „de nieuwe Rotterdamse soep-opera” (Aldus een verslaggeefster van het *Algemeen Dagblad* in de editie van 20 juli j.l.). De kwalifikatie wordt begrijpelijk, zodra men de dingen op een rijtje zet.

De strijd die zowel de sjorders als de stukgoedwerkers in de Rotterdamse haven al geruime tijd voerden en die tenslotte tot openlijke conflicten leidden, ging niet alleen om een hoger loon, maar was ook gericht tegen een aantal door de werkgevers voorgenomen verslechteringen zoals: uitbreiding van functies, uitbreiding van nachtarbeid en werk tijdens het weekeinde alsmede vermindering van roostervrije dagen. Nadat uiteindelijk het werk was neergelegd begonnen onderhandelingen, die aanvankelijk niet wilden vlotten omdat de standpunten ver van elkaar lagen en onwrikbaar schenen. Dat de werkgevers in een moeilijke positie verkeerden doordat het Amerikaanse leger dreigde - vanwege de arbeidsonrust van de laatste tijd - Antwerpen als overslaghaven voor militair materiaal te kiezen in plaats van Rotterdam droeg er voornamelijk niet toe bij, dat ze de arbeiders een stap tegemoet kwamen. Integendeel: ze gebruikten, zoals van hen te verwachten viel, het Amerikaanse dreigement als middel om via de bonden pressie op de stakers uit te oefenen.

Op een gegeven moment scheen er toch een oplossing in zicht. De Vervoersbond CNV wist met de SVZ een principe-akkoord te bereiken en de leden schenen met de voorstellen in te stemmen. Jan Heilig van de Vervoersbond FNV gaf te kennen, dat ook hij zich daarin wel kon vinden. Zijn achterban bleek er geheel anders over te denken met het gevolg, dat alles nog steeds muurvast bleef zitten.

Het konflikt kwam in een nieuwe fase met het optreden van Paul Rosemöller. Dit Tweede Kamerlid (voor 'Groen Links') was zo'n twaalf jaar geleden ooit stakingsleider in de Rotterdamse haven geweest, maar had zich sindsdien ontpopt als iemand die het volste vertrouwen van de havenbaronnen genoot. Hij diende zich plotseling als 'bemiddelaar' aan en was de architect van een kompromis, dat zowel de SVZ, als de beide vervoersbonden bereid waren te aanvaarden, al was Jan Heilig van mening, dat de formulering van enkele onderdelen wat vaag was. Opnieuw leek het einde van de staking nabij. Maar de geschiedenis herhaalde zich.

Voor de tweede keer werd Jan Heilig teruggefloten. Daarmee was Rosemöllers bemiddelingspoging op niets uitgelopen. Onder druk van zijn achterban kwam Heilig, die eerst op Rosemöllers kompromis positief had gereageerd, met nieuwe eisen. Dat haalde hem, zowel van de kant van Rosemöller als van de kant van Van der Sluis van de SVZ, het verwijt op de hals, dat hij zich „hoogst onfatsoenlijk” gedroeg. Noch bij de werkgevers, noch bij de oud-stakingsleider Rosemöller, noch bij de pers was er ook maar een greintje begrip, dat Heilig moeilijk anders kon, gezien de houding van zijn leden.

In een derde fase was er wederom sprake van bemiddeling. Ditmaal niet opnieuw door Rosemöller, maar door de voorzitters van de FNV en van de Scheepvaart Vereniging Zuid, respectievelijk de heren Stekelenburg en Bosselaar. Die bemiddeling leverde, nadat eerder in de week informeel overleg tot niets geleid had, een doorbraak op. Er werd een akkoord bereikt, dat een werkhervatting van de sjorders meebracht.

Volgens de heren Van der Sluis van de SVZ en Van der Knaap van de Vervoersbond CNV week het bereikte akkoord in niets of maar héél, héél weinig af van het principe-akkoord dat eerder door de Vervoersbond CNV aanvaard was. Volgens Jan Heilig echter was het uiteindelijke akkoord veel en veel beter dan dat, wat de christelijke bond aanvaard had. Dat was, naar zijn zeggen, een slecht akkoord geweest, dat door het volhouden van de stakers volledig was „opengebrosen”.

Hoe dit ook zij, zelfs indien Heilig gelijk zou hebben, dan nog zou hij geen enkele reden hebben om de afloop van het konflikt als een overwinning van hem en zijn bond te vieren. Als het aan hém gelegen had, dan was het door de christelijke onderhandelaar bereikte akkoord aanvaard en dan was later het wederom door de sjorders afgewezen kompromis van Rosemöller aanvaard.

Bij het sjorderskonflikt, zo wijst de gang van zaken uit, heeft niet de bond de staking geleid, maar hebben omgekeerd de stakers hun wil opgelegd aan de bond. Dat onmiskenbare feit is het, waaraan de sjordersstaking haar betekenis ontleend. Zij heeft iets laten zien waarop ook elders in dit nummer van *Daad en Gedachte* de aandacht wordt gevestigd. Dit namelijk dat vorm en inhoud van een konflikt niet altijd met elkaar in overeenstemming zijn en dat arbeiders, die schijnbaar de behartiging van hun belangen aan een traditionele organisatie hebben toevertrouwd, toch in zeer belangrijke mate hun eigen boontjes kunnen doppen.

INTELLEKTUELEN ZIEN NU EENMAAL NIET WAT ARBEIDERS ZIEN

„Over de geschiedenis van de Franse intellectuelen”, zo begon dezer dagen een boekbespreking in *NRC/Handelsblad*, „zijn de afgelopen vijftien jaar tal van studies en beschouwingen verschenen. Dat deze stroom van publikaties juist het afgelopen decennium op gang kwam, houdt onder meer verband met de ideologische omwenteling halverwege de jaren zeventig toen een groot deel van de Franse intellectuelen brak met het marxisme nadat zij tot de pijnlijke ontdekking waren gekomen dat zij hun utopische maatschappijvisie wel erg lichtvaardig op bij nader inzien totalitaire samenlevingen hadden geprojecteerd. Na die breuk met het marxisme dat de Franse intelligentsia ruim veertig jaar in zijn ban had gehouden, drong zich natuurlijk onvermijdelijk de vraag op hoe het mogelijk was dat juist de intellectuelen, die toch per definitie geacht worden hun verstand te gebruiken, zich zo vaak en hardnekkig in hun politieke stellingnames vergist hebben. Een vraag die noopte tot een rekonstruktie van het verleden en de intellectuelen als nieuw thema in de geschiedschrijving introduceerde.”

Tot zover het citaat. Op de vraag hoe of het mogelijk was, dat de Franse intellectuelen zich meer dan veertig jaar gedroegen als de brave burgers uit het beroemde sprookje *de nieuwe kleren van de keizer* van Hans Christian Andersen wordt in de boekbespreking niet nader ingegaan. Enkele wetenschappelijke studies worden terloops genoemd en vervolgens wordt uitvoerig gesproken over twee boeken van twee bekende Franse schrijvers die terugblikken op hun leven en vertellen over de periode waarin zij sympathiseerden met de bolsjewistische partij.

Om die boeken is het ons hier niet te doen. Wél om de vraag die in de hierboven geciteerde regels wordt gesteld, of liever gezegd om het feit, dat ze verkeerd wordt gesteld. Want het is een onjuiste voorstelling van zaken, dat de Franse intellectuelen in kwestie (en bepaald niet de Franse alleen) „in de ban van het marxisme” verkeerden en met het marxisme zouden hebben gebroken. Waarmee zij gebroken hebben is niet het marxisme, doch iets dat zij voor het marxisme hielden en dat - voegen wij er aan toe - blijkbaar ook de auteur van de boekbespreking ten onrechte voor het marxisme houdt.

Dat de betrokkenen er een „utopische maatschappijvisie” op na hielden, zoals in de aangehaalde passage wordt gezegd, houden wij voor een onnauwkeurige, niet erg gelukkige omschrijving. Beter lijkt het ons om hun kijk op de samenleving *idealistisch* te noemen. Stuk voor stuk stonden zij kritisch tegenover de samenleving die zij in West Europa aantroffen.

Maar hun positie in de maatschappij bracht mee, dat de kritische opstelling waartoe zij kwamen via een denkproces, via hun 'hoofdarbeid', een totaal andere was dan de kritische opstelling van de arbeidersklasse. Deze toch had (en heeft) niets met enige theorie of met intellectuele bemoeienis te maken, maar is een zaak van de praktijk, een direkt gevolg van de positie van de arbeiders in het produktieproces.

Voor zover intellectuelen zich kritisch opstellen tegenover de bestaande maatschappij, bevat hun kritiek, hoe scherp soms ook, meestal geen analyse van haar grondslagen, op zijn hoogst iets wat zij daarvoor houden. Ook dan wanneer zij zich 'tegen het kapitalisme keren', keren zij zich in feite alleen maar tegen bepaalde vormen of één bepaalde vorm daarvan, waarvoor zij een andere vorm van kapitalisme - die zij dan doorgaans 'socialisme' of 'kommu-

nisme' noemen - in de plaats willen stellen, zonder te beseffen of zich rekenschap te geven, dat het om een andere vorm van kapitalisme gaat.

In de recensie wordt opgemerkt, dat het een logische vraag is, hoe zo iets mogelijk was of is, omdat „intellektuelen geacht worden hun verstand te gebruiken”. Maar een dergelijke vraag gaat er aan voorbij, dat wanneer het om de maatschappij gaat, het verstand nu eenmaal niets anders kan doen dan algemene konklusies trekken uit de bijzondere maatschappelijke werkelijkheid die wordt waargenomen of ervaren. En intellektuelen nemen doorgaans, vanuit hun positie, een andere werkelijkheid waar dan arbeiders. Intellektuelen hebben dientengevolge - en niet doordat zij hun verstand niet of verkeerd zouden gebruiken - een andere kijk op wat kapitalisme is dan arbeiders. De kijk van intellektuelen is een theoretische; de kijk van arbeiders is een praktische. Arbeiders bemoeien zich in het algemeen niet met theorie. Hun kijk op het kapitalisme blijkt uit hun houding, uit hun handelen, uit hun (dagelijkse) praktijk. Die praktijk echter is, of zij zich daar nu van bewust zijn of niet, in wezen een revolutionaire: hun verzet tegen de gevolgen van de loonarbeid tast in feite de loonarbeid als zodanig aan. En op de loonarbeid is de kapitalistische produktie nu eenmaal gebaseerd.

Tengevolge van diverse historische omstandigheden (het bijzondere karakter van de Russische revolutie is er één van) hielden tal van intellektuelen hun met het bolsjewisme overeenkomende theoretische opvattingen en hun (idealistisch) streven naar een andere, een bolsjewistische vorm van kapitalisme voor marxisme. Zij verwarden het bolsjewisme met de theorie, die algemene konklusies trok en trekt uit de in het Westen bestaande klassentegstellingen en de daaruit voortspruitende klassenstrijd. Toen zij, om welke reden ook, met het bolsjewisme braken, beschouwden zij zich niet langer als 'marxisten', wat zij in werkelijkheid nooit waren geweest.

Hun breuk met het bolsjewisme kwam laat. Gevolg hiervan, dat het niet de dagelijkse praktijk van de arbeiders, niet de klassenstrijd is geweest die deze heeft veroorzaakt. Niet weinigen van dit soort brave lieden hebben geen enkele konsekwentie getrokken uit de opstand van de Oostduitse arbeiders in juni 1953 of uit de Hongaarse arbeidersrevolutie van 1956. Maar de eerlijkheid gebiedt op te merken, dat er toch wel enkelen zijn geweest, die lang vóór de jaren zeventig het bolsjewistische kamp de rug toe hebben gekeerd. André Gide bijvoorbeeld, niet de geringste van de met het bolsjewisme en met Moskou sympathiserende schrijvers, brak er in 1936 mee en getuigde daar publiekelijk van. Met zijn klein, uit dat jaar daterend boekje *Retour de l'U.R.S.S.* („Terug uit de Sowjetunie”) wierp hij, tot verontwaardiging van velen, een steen in de Franse literaire vijver. Maar van een stevige rimpeling daarin zou pas veel en veel later sprake zijn.

- - 0 - -

EEN VREEMD STUK OVER STAKINGEN

Enige tijd geleden - we hadden helaas niet de mogelijkheid er eerder op in te gaan - drukte *de Volkskrant* een tamelijk groot artikel af, waarin zowel een oud-vakbondsman als een voormalig werkgever afwisselend aan het woord komen over stakingen. De oud-vakbondsman is Herman Bode, die bestuurder van de katholieke metaalbewerkersbond is geweest en bestuurder van het FNV nadat die Federatie was gevormd. De voormalig werkgever is Rinze Zijlstra, die ooit de cao-onderhandelingen voerde namens de zuivelindustrie. Wat de bedoeling is geweest

van de beide voor het artikel verantwoordelijke dagbladredacteuren is niet helemaal duidelijk. Maar voor zover het stuk, bedoeld of onbedoeld, een bepaalde strekking heeft, is het wel deze: dat stakingen eigenlijk niet meer goed passen in de moderne maatschappij en al helemaal niet in Nederland, gezien het karakter van de Nederlanders.

Veel argumenten voor deze zienswijze worden er niet aangedragen, maar natuurlijk wordt de zaak door Bode en Zijlstra niet op precies dezelfde wijze benaderd. Niet op *precies* dezelfde wijze. Maar heel veel scheelt het niet. Wat de kritische lezer vooral treft is het feit, dat beiden - zowel Bode als Zijlstra - over arbeidskonflikten op min of meer dezelfde manier spreken als ooit gedaan werd door mr. Backx, de sekretaris van de Scheepvaartvereniging Zuid. Die vertelde, dat hij en de onderhandelaar van de vakbond, terwille van de wederzijdse achterban „een komedie” opvoerden.

Noch Bode, noch Zijlstra gebruiken dat woord. Maar er is in het artikel wel sprake van „de staking als show, want dat is ze soms”. En uit wat zowel Bode als Zijlstra naar voren brengen blijkt overduidelijk hoezeer er dikwijls voor de achterban de schijn van tegenstellingen wordt gewekt, terwijl in feite de kompromissen al vast staan en eigenlijk alles al in kannen en kruiken is.

„Voor direkties kan het nuttig zijn dat ze een sterke bond tegenover zich vinden; goed voor het evenwicht”, is de mening van Zijlstra. Maar hij voegt er aan toe, dat „staken een achterhaald iets behoort te zijn.” Naar zijn mening is „stakingsdreiging vooral een taktische manoeuvre: tromgeroffel en oorlogskleuren die worden opgeschilderd. Plotseling zitten er bij de vakbeweging allemaal uiterst kritische mensen, en de werkgevers zijn ineens pikzwart. Dan weet je dat ze er niks van menen, maar dat er stemmingkwekerij nodig is om mensen boos te maken. Er wordt een hele show opgevoerd waar we onderhand dwars doorheen kijken. 'Waar ging het ook al weer over' is het twee weken later.” Dat klinkt precies eender al wat ooit mr. Backx zei.

Hoe of het k o m t dat er van een dergelijke showsituatie sprake is wordt vanzelfsprekend niet behandeld of onderzocht. Enkele passages laten - men moet er voor tussen de regels lezen - duidelijk merken, dat vakbondsbestuurders in het jongste verleden akties van arbeiders de nek hebben omgedraaid. Zo vertelt Bode over een vergadering in Utrecht waar arbeiders van Werkspoor zich woedend toonden omdat de bonden de stakers hadden belazerd. „ Z o u d e n hebben belazerd” zegt Bode, die - naar eigen beschrijving - in die zaal „kwam, zag en overwon”. Maar dat is wel een wel wat gekleurde schildering. Mooier gekleurd dan de zwarte werkelijkheid. Uit een verslag in het *Nieuw Utrechts Dagblad* blijkt zonneklaar, dat Bode, die met veel demagogie en door alle registers open te trekken de zaal óm kreeg, een eigen bijdrage aan 'het belazeren van de arbeiders' leverde. In sommige andere passages van het stuk wordt van bepaalde stakingen bepaald een vertekend beeld gegeven. Bedoeld of niet, de strekking van het stuk is duidelijk: in het verleden werd er nog wel eens slag geleverd aan de fabriekspoort tussen stakers en werkwilligen, maar dat alles behoort tot het verleden. Bode mag het op een gegeven moment dan wel over „een goede staking” hebben, die „tegen maatschappelijke problemen is gericht”, in feite beschouwt ook hij de staking als achterhaald, als niet meer van deze tijd. In één woord: een stuk met een boodschap. Daarvan kunnen wij hetzelfde zeggen als wat de Duitse dichter Goethe een van de personen in zijn „Faust” laat zeggen: „De boodschap hoor ik wel, maar het geloof er aan ontbreekt mij!”